

Fågelåret 1995

Fågelåret började på sedvanligt sätt med några försiktiga, men ack så hoppingivande, talgoxstrofer redan i smällkalla januari. Hos talgoxen är det framför allt det tilltagande ljuset, som sätter fart på hormonproduktionen, och det är alltid lika överraskande som härligt att höra talgoxhanens första försiktigt filande sittú - sittú, medan kung Bore ännu har naturen i ett fast grepp. Vid den här tidpunkten hade även skatorna börjat dra de första kvistarna till en ny våning på det gamla boet.

Allteftersom dagarna blir längre och värmen börjar komma så blir fågelkören alltmer fulltalig med svirrande inslag från blåmesar, kanariefågelliknande räckor av drillar från grönfinkar, gulsparvens räkneövning till sju och domherrarnas knixiga och knarrande sång. I domherrns fall är det dåligt med harmoni mellan utseende och sångförmåga. När sedan smältvattnet började porla i diken vid tiden för Vasaloppet blev ibland gråsparvarnas och pilfinkarnas tjatter från någon tät syrenhäck nästan öronbedövande. Vid den här tiden var som brukligt stannfågelkören komplett i alla stämmor. Under senare delen av mars började de första flyttfåglarna anlända. Vid en promenad över fälten vid Klikten den 25 mars kunde jag notera tolv sånglärkor, nitton tofsvipor, ett tiotal starar och en flock på ett femtiotal snösparvar. Snösparvarnas vingar, som har mycket vitt i teckningen, ger ett intryck av dansande snöflingor, när fåglarna "yr" omkring i luften.

April blev en händelserik och dramatisk månad. Bergfinkar och bofinkar kom i stora, blandade skaror. Trastarna var väl representerade, ty förutom björktrast, taltrast och de på ön lite ovanligare koltrast och dubbeltrast, dök det upp ovanligt många ringtrastar. Ringtrasten ser ut som en koltrast, som har fått ett vitt band över bröstet. Den är lätt att känna igen och något att spana efter bland övriga trastar, som skuttar omkring på gräsmattorna. Liksom snösparven är ringtrasten en fjällfågel, som häckar i rasbranter och bäckraviner, och som då och då dyker upp i våra trakter under flyttningen till och från övervintrings kvarteren i Medelhavsområdet.

Flygande vipor och storspov

I april anlände också den fågel, som jag tycker är solleröfågeln framför andra, nämligen storspoven. När denna kråkstora vadare med den långa böjda näbben flyger över fälten eller över hustaken i "Småstad" och låter höra sina vackra flöjttoner, kan ingen låta bli att spana upp mot skyn och känna glädje över, att spoven åter finns på plats. Storspoven har gått tillbaka katastrofalt i södra delarna av Sverige och saknas helt och hållet inom stora områden. Områden där den varit minst lika vanlig som här på Sollerön. Vi skall vara mycket glada över att den i stort sett håller sin numerär här på ön. Storspoven är ju välkänd för sitt familjeförhållande. Honorna överger familjen strax efter äggkläckningen och börjar flytta söderut. Ungarnas omvårdnad överlätes helt och hållet till hanen. Något för radioprogrammet "Freja" att diskutera.

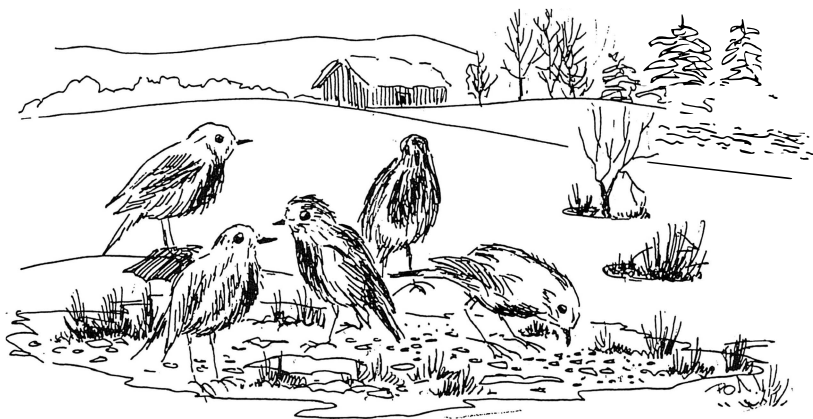
Ett par andra "aprilfåglar", som inte kan förbigås är naturligtvis tranan, sädesärlan och rödhaken. Rödhaken är väl inte lika välkänd som sädesärlan och tranan, men väl värd en presentation. Rödhaken röjer sig främst genom sina läten. Om man hör en fågel som knäpper ifrån ett buskage och knäppningarna låter ungefär som när man drar upp en gammaldags väckarklocka, så är det rödhaken, och om man hör en lite pressad sångstrof, som plötsligt går över i en porlande kaskad av glasklara toner, så är det också en rödhake. Om man nu får syn på fågeln, och det brukar inte vara så svårt, för rödhaken är nyfiken av sig, har man en betagande uppenbarelse framför sig i form av en liten "knubbis" med rött bröst, ofta lätt hängande vingar och ett par riktigt mörka pepparkornsögon.

För rödhakens del var fågelåret 1995 inget mindre än en katastrof. Omkring 25 april, då merparten av traktens rödhakar hade anlänt, blev det kallare och det började snöa. Ett snöväder som resulterade i att det på vissa håll i Dalarna låg ett fyra dm tjockt snötäcke den 28 april och det rädde

fullständigt trafik kaos på vägarna. Snön fick det norrgående fågelsträcket att göra halt ungefär här i Ovensiljan, och det fick till följd, att fåglar ansamlades i ovanligt stora mängder. Den 27 april stod det t.ex. tjugofem storspövar samlade på en åker vid Myckelbyn och i närheten av Vepröset rastade inte mindre än fyrtioalet tofsvipor på en liten yta. Det cirkulerade uppgifter om att på fälten uppe vid Vattnäs vid samma tillfälle fanns totalt ca fyra hundra till femhundra storspövar fördelade på mindre flockar. Många fåglar hade svårt att hitta föda, när snötäcket hade stängt markens skafferier, och dessa fåglar verkade bli alltmer utmattade. Folk uppmanades att skotta bort snön från en bit av gräsmattan och lägga ut fågelmat. Vädjan hörsammades, vilket ledde till att fågelmaten tyvärr tog slut i alla affärer. Att behovet var stort visar följande exempel. På en ca sex kvadratmeter stor yta på vår gräsmatta, där vi lagt ut det sista av fågelfröförrådet plus en del annat ätbart från skafferiet syntes vid ett och samma tillfälle bergfinkar, bofinkar, grönsiskor, pilfinkar, gråsparvar, järnsparvar, blåmesar, talgoxar, starar, en koltrast, gulspårvar och rödhakar. Observera alla i pluralis utom koltrasten. Tyvärr har jag bara noterat det exakta antalet för järnsparvar och starar -tre respektive femton stycken, -men jag kan försäkra att utrymmet per individ inte var stort på den snöfria fläcken.

För rödhakarnas del räckte utfodringen inte till, utan fåglarna dog i massor. I ett öppet vagnsskjul i Kulåra hittade jag vid den här tidpunkten fyra stycken döda rödhakar. Fåglarna hade sökt sig in i skjulet, där det fanns naken mark. De hade dock inte hittat tillräckligt med föda utan dukat under. En av dem hade en aluminiumring runt foten. Försiktigt tog jag bort den och med förstoringsglasets hjälp kunde jag läsa "Riksmuseum Stockholm BE 12798" Jag sände in ringen till Riksmuseet, och det visade sig att fågeln fått sin ring vid Ottenby fågelstation på Öland den 8/10 1993 kl 07 på morgonen. Man hade kunnat avgöra att det inte var en årsunge utan att fågeln var född 1992 eller tidigare. När rödhaken slutade sina dagar befann han sig alltså 527 km från ringmärkningsplatsen, och att han hade hunnit leva ytterligare 1 år och 204 dagar. Vid Agnmyren iakttog jag en rödhake som satt på en av de nedersta grenarna i ett videbuskage. Den såg mycket medtagen ut. En sävsparv tilldrog sig min uppmärksamhet under ett par minuter, och när jag riktade kikaren mot rödhaken igen, låg den död på marken. Vi får innerligt hoppas att den stora åderlåtningen på rödhake stammen inte kommer att märkas alltför mycket instundande vår.

Nu hade Siljan börjat gå upp vid broarna och det tidiga stråket av öppet vatten mellan Sävön och Ramön hade lockat många rastande änder såsom gräsänder, bläsänder, krickor och knipor. Något mer sporadiska var stjärtand, skedand, årtar och vigg. Knipdraken (hanen) är lätt att känna igen i sin svart-vita dräkt med en stor tydlig vit fläck vid näbbröten. Om man ger sig

Utmattade rödhakar

tid att studera hanen en stund får man med säkerhet se honom spela för honan. Under spelet kastar han huvudet bakåt mot ryggen, och om man är tillräckligt nära, kan man höra en liten grymtning. Detta spel pågår hela tiden av och till i knipflockarna, gärna när fler hanar samlas kring en hona, och är ett led i parbildningen och senare parningen. Till vårbilden hör också det vittljudande, ödsliga trumpetandet från rastande sångsvanar. Uppåt ett hundratal kan ibland uppehålla sig här samtidigt och de brukar flyga mellan de öppna vattnen ofta livligt pratande med varandra. Intressant är att vattnen längs Solleröns västra strand tre år i rad har haft besök av havsörn vid månadsskiftet april-maj. Själv såg jag en gammal havsörn förgäves jaga knipor vid Ramön. Den mäktiga fågeln, som ju kan ha ett vingspann på uppemot två och en halv meter, gjorde ett påfallande klumpigt intryck vid sin jakt. Örnen kom farande snett ner mot kniporna, som dök, när örnen närmade sig. Örnen svepte förbi med utsträckta klor utan att få något i dem. Innan örnen hunnit vända och göra sig redo för ny attack, vilket krävde en ansevärd vändradie, hade kniporna kommit upp, hämtat luft och spanat in var örnen befann sig. Detta upprepades tre-fyra gånger innan jägaren gav upp och lämnade kniporna ifred. Jag vill inte påstå att änderna tog det lugnt, snarare verkade de påtagligt nervösa och stressade, men jag hade en känsla av att läget för knipornas del var under kontroll. Så någon and for inte till himlen i havsörnens klor den här gången i alla fall. Efter den misslyckade jakten flög havsörnen in över Sävön och lade sig i en termik och steg sakta

på orörliga vingar, tills den hade nått sådan höjd, att den svårligen kunde skönjas med blotta ögat. När den kommit tillräckligt högt styrde den kosan mot NV och försvann över Hemulberget. Norska kusten nästa??

Första veckan i maj kom värmen på allvar och samtidigt som vadarna sökte föda på stränderna vid Sundet jagade nyanlända ladusvalor och hussvalor insekter i luften. Ett par fiskgjusar spanade regelbundet efter fisk över de grunda vattnen och över Norrvikens mäktiga bladvass flög på nytt ett par bruna kärnhökar. Det kalla vädret hade stoppat upp flyttningen, som tidigare påpekats, men i och med värmen så tog den fart på nytt och mängder av vadare patrullerade på de blottlagda stränderna. Någon artförteckning över alla vadare ska inte presenteras här. Det får bli en specialartikel om vadaresträcket ett annat år. Men nämnas kan att på senare år har enstaka strandskor och rödspovar syns bland övriga vadare. Strandskatan är en havsstrandfågel och rödspoven, som är sällsynt, håller företrädesvis till på myrmarker i södra Sverige, men av någon anledning kommer några exemplar av båda arterna hit den här årstiden.

Värmen i början av maj satte även fart på den numera riksbekanta grodleken i Agnmyren, och leken nådde sin höjdpunkt omkring 5 maj. Denna vårmånad bjöd dock på många bakslag med kalla nätter, och snöfall så sent som 18 maj, vilket gjorde att grodleken blev utdragen och just den 18 maj var fortfarande ganska många grodor i farten. Väderväxlingarna till trots anlände den sista stora kontingenten av flyttfåglar i maj nämligen insektätarna, dit många av våra sångare hör, t.ex. lövsångare, trädgårdssångare, svarthätta, ärtsångare för att nämna några. Dessutom kom tornsvalor (tornseglare numera), svart-vit flugsnappare och rosenfink. Rosenfinken är en sen invandrare österifrån, som kom till Sollerön på 70-talet. Den känns lätt igen på sin korta, klatschiga vissling. Sången brukar beskrivas som ett tredelat "vidje-vidje-vju". I England påstår man att fågeln säger "Pleased to meet You" och det är en fin karaktäristik av rytmen. En fullt utfärgad hane är mycket vacker och har ett lysande rött huvud, bröst och övergump, ja hela fågeln verkar ha en svagt rosa ton i fjäderdräkten. Fullt utfärgade blir hanarna först i tvåårsåldern men även ettåringar sjunger, och deras dräkt är lika enkelt brungrå som honornas. Rosenfinken har nu blivit mycket vanlig och vid ett tillfälle hörde jag fyra olika sjungande hanar från altanen till vårt hus på Sinarvsvägen.

I och med maj månads utgång har alla fåglar anlämt med något undantag när. T.ex. kärnsångaren väntar ofta några dagar in i juni, innan han låter oss höra sin mycket fina och iderika sång -en riktig mästarensångare. Nu började det bli avsevärt tystare i naturen. Den nya generationen kom på vingarna. Dessa ungfåglar går en mycket farlig tid till mötes. Bland småfågelnas överlever ofta bara omkring tio procent det första levnadsåret. Kampen för

att överleva är en påtaglig realitet för de flesta i djurvärlden.

Nästa remarkabla händelse i fågelvärlden inträffade i mitten av augusti. Den 17 augusti ringde Ulla Schütt till mig och sa, att hon hade en nötkråka utanför huset. Jag frågade direkt, om hon hade någon cembratall i sin trädgård. Ja, det är där den sitter blev svaret. Därmed var saken avgjord. Det var en smalnäbbad nötkråka eller sibirisk nötkråka, som den också kallas. Sedan blev det många påringningar från folk som undrade vad det var för en orädd skrånande kråkfågel som höll till i trädgården.

Den smalnäbbade nötkråkan är en fågel som framför allt finns i Sibirien, där den så gott som uteslutande lever av cembratallens kottar. Kottarnas frön, som den hackar fram med sin kraftiga näbb, är mycket näringsrika. Med ca tio års intervall slår frösättningen inom nötkråkans normala häckningsområde helt fel och då uppträder dessa invasioner i nordvästra Europa. Nu kan man ju fråga sig, hur de kan hitta våra utspridda "trädgårdstallar". ja, man kan nog svara, att de har mycket god träning. Cembratallarna växer nämligen enstaka och utspridda i den övriga barrskogen på den sibiriska taigan, så de måste spana efter dem där också. I södra Sverige finns den vanliga nötkråkan, som är betydligt skyggare och som har hasselnötter som specialitet. De båda nötkråkorna är svåra att skilja åt, men om man kommer fågeln närmare än 10-15 meter, är det med största sannolikhet den "smalnäbbade". Någon undrade, om inte en del stannar för gott? Jo, det händer faktiskt. Redan 1955 häckade ett par på Gotska Sandön och i trakten av Umeå häckar sedan ett tiotal år tillbaka sibiriska nötkråkor efter en liknande invasion. Här var invasionen över efter någon månad, även om enstaka fåglar höll sig kvar betydligt längre. Allt eftersom hösten framskred tömdes som vanligt markerna på en stor del av sina bevingade innevånare.

Sidansvansar i rönn

I september flyttade tranorna och i slutet av samma månad och in i oktober kom stora flockar bergfinkar och även bofinkar ned över landet. Mot slutet av oktober dök även de första sidensvansarna upp, men snart märktes att det var betydligt flera än vanligt. Flockar på uppemot fyra hundra till fem hundra individer kunde tynga ner rönnarnas grenar. Så stora flockar har jag aldrig noterat tidigare. Också i detta fallet var det tydligen invasion från öster, och när senare de normalt ganska talrika björktrastarna visade sig, var även deras antal mycket större än vanligt.

I slutet av november kom det en dm snö och den första söndagen i december tog jag som så ofta en promenad i klickenområdet. Björkarna var rimfrostvita, men på avstånd såg de märkvärdigt prickiga ut. Dessa prickar visade sig vara björktrastar, och i hela björkridån, som sträcker sig från Agnmyren till i höjd med Karl Lärkas stuga, var de vita björkarna alldeles översållade med mörka prickar. Jag uppskattade antalet björktrastar till minst sju hundra till åtta hundra stycken. Vad var förklaring till massförekomsten? Ja, du har nog redan gissat svaret. Invasion från Ryssland? Alldeles rätt. Men det var inte färdigt med detta utan mer skulle komma, men dessförinnan ska vi få besök västerifrån för omväxling skull.

Dagen var den tolfte november och fågelskådaren Lars Hansson besökte Sollerön för att se vad ön kunde erbjuda i fågelväg så här års. Vid Bodarna uppfattade hans känsliga musiköra ett ovanligt ljud. Det brukar beskrivas "som när en droppe faller ner på en stilla vattenyta". "Nallen" i bilen kom till användning och snart fanns några lokala ornitologer på plats. Efter en stunds överläggning kunde man konstatera, att en ornitologs allra hetaste dröm hade gått i uppfyllelse. En för Sverige ny art hade upptäckts - en beigekindad skogstrast. En verkligt stor ornitologisk sensation. Den beigekindade skogstrasten finns normalt i norra och västra delarna av USA och i Kanada och vinterhalvåret ska den tillbringa i Mexico och söderut till Peru - inte i Bodarna på Sollerön. Snacka om felnavigering!!

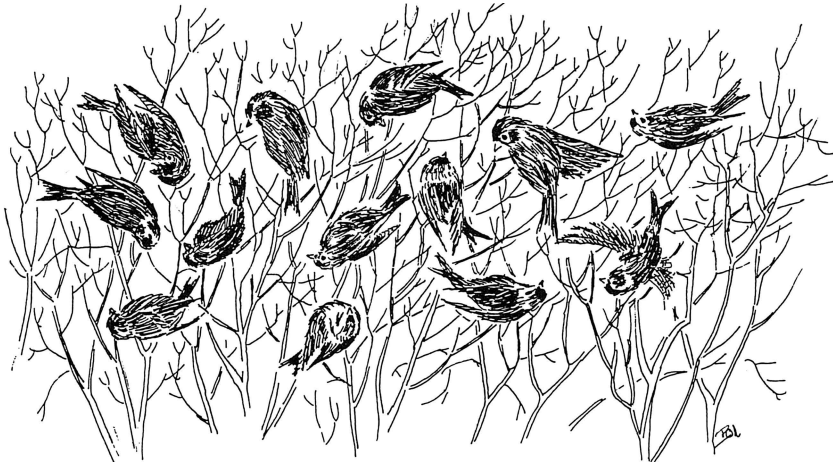

Beigekindad skogstrast

Foto: Lars Hansson

Nu gick budkavlen bland hela Sveriges fågelskådare och redan samma kväll fanns förväntansfulla spanare på plats. På måndagen var nog större delen av Sverige representerat. När jag själv efter jobbets slut besökte Bodarna på måndagseftermiddagen, pratade jag med en man från Södertälje, som inte hade sett någon skogstrast ännu, men han tänkte övernatta och fortsätta spanandet. Det var dock ingen katastrof om han missade trasten sa han, för han hade "kryssat" den i USA. En kille från Uppsala hade åkt upp tidigt på morgonen och höll i skymningen besviken på att packa ihop sina grejor. Tidigt på tisdagsmorgonen cyklade jag förbi, naturligtvis i hopp att få se en skymt av rariteten. Då stod min nyförvärvade bekantskap från Uppsala ånyo på plats, förväntansfullt spanande efter vår nordamerikanske gäst. Han hade tagit ut en semesterdag till och åkt hemifrån vid femtiden på morgonen. Vilket intresse!! Gud give, att trasten kom i hans väg den dagen.

Familjerna Arvid och Hilde Knutz och Johan och Lisa Boström m.fl. fick i sina trädgårdar se en bra provkarta på Sveriges fågelskådare i full aktion. Detta tog Helmer och kompani fasta på i årets lokalrevy och företeelsen lanserades som "Spanarna på Hilde Street".

Gråsisikor

Vid denna utveckling åt väster är det dags att avrunda med den sista "ryssen". När topparna var över för sidensvansarnas och björktrastarnas del, började fågelborden besökas av ovanligt många gråsisikor. Dessa små nätta fåglar, där honan går i milda grå och bruna toner och hanarna dessutom har

rött på hjässan och bröstet, besöker årligen husets fågelrestaurang och låter sig väl smaka av hampfrön och dylikt, men de brukar inte till närmelsevis vara så talrika. Nu kunde samtidigt upp till 20-25 stycken gästa fågelbordet och enligt uppgifter i press och radio är det också här fråga om en massförflyttning från öst, där det alltså blivit ont om föda för alla dessa fåglar från smalnäbbade nötkräkor till gråsiskor.

Detta var en tillbakablick på fågelåret 1995. I skrivande stund den 29/2 -96, finns fortfarande många gråsiskor kvar medan sidensvansar och björktrastar är reducerade till högst normalt antal. Vi har gått in i vasaloppsveckan, dagsmejan tär på snötäcket och stannfågelkören sjunger fullödig. Ett nytt spännande fågelår har tagit sin början.

Hans Nydahl

Teckningar: Per-Olof Nordell